

страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;

– встановлення тісного взаємозв'язку між основними важелями державного управління в кредитно-фінансовій та адміністративній сферах;

– збільшення експортної спрямованості виробництва в провідних галузях промисловості;

– управління експортом не тільки на стадії реалізації продукції, але й здебільшого на стадії експортного виробництва, що сприятиме збільшенню конкурентоспроможності українських товарів;

– організація оперативної роботи державних органів щодо активного просування української експортної продукції на зовнішні ринки шляхом створення сприятливого іміджу та високої ділової репутації, захист інтересів вітчизняних експортерів за кордоном;

– існування обґрунтованої митної політики, пільгових тарифів на імпорт устаткування і проміжних товарів;

– створення системи зовнішньоторговельної інформації та інформаційно-консультаційних служб, які включали б їх регіональні й закордонні представництва;

– створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій у розвиток промислового виробництва, зокрема обробної промисловості.

Отже, Україна може використати позитивний управлінський досвід іноземних держав, але при цьому врахування сучасних українських реалій, поступовість і виваженість повинні стати визначальними для управління зовнішньоторговельною діяльністю України, адже заходи, спрямовані на швидкий вихід із кризи, не дають очікуваного ефекту повною мірою й не можуть відновити економіку в короткі терміни.

Таким чином, зроблений нами аналіз та узагальнення досвіду країн-лідерів міжнародної торгівлі у сфері державного управління зовнішньоторговельною діяльністю дають можливість визначити, які управлінські заходи є найбільш результативними та ефективними, акцентувати увагу на необхідності вдосконалення системи державного управління зовнішньоторговельною діяльністю України, а також запропонувати його перспективні напрями.

Список використаних джерел

1. Від Японії до Європи недалеко? Наслідки «Фукусіми» лякають світову економіку. – Режим доступу : www.dw-world.de/dw/article/0,,14926261,00.html.

2. Гутник В. Модели социально-экономического развития стран Западной Европы / В. Гутник // Общество и экономика. – 2000. – № 2. – С. 92 – 98.

3. Економічне диво Південної Кореї. – Режим доступу : svit.ukrinform.ua/Korea/korea.php?menu=economy.

4. Мировая экономика: введение во внешнеэкономическую деятельность : учеб. пособие для вузов / М. В. Елова, Е. К. Муравьева, С. М. Панферова [и др.] ; под ред. А. К. Шуркалина, Н. С. Цыпиной. – М. : Логос, 2000. – 248 с.

5. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран : учеб. для вузов /

Е. Ф. Авдокушин, А. В. Бойченко, В. Ф. Железова, В. А. Зубенко ; под ред. В. П. Колесова, М. Н. Осьямова. – 3-е изд. – М. : Флинта, 2001. – 479 с.

6. Мовсесян А. Г. Некоторые особенности экономики США на рубеже веков / А. Г. Мовсесян // США – Канада. Экономика, политика, культура. – 2001. – № 4. – С. 64 – 75.

7. Письмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : монографія / Л. М. Письмаченко. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. – 366 с.

8. Скрябіна Д. С. Зарубіжний досвід державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Д. С. Скрябіна // Держава та регіони. – 2011. – № 1. – С. 120 – 123.

9. Співробітництво між ЄС та Південною Кореєю. – Режим доступу : vidomosti-ua.com/popular/28722.

10. France: economy overview. – Access mode : www.eubusiness.com/europe/france.

11. International Trade Statistics 2011 / World Trade Organization. – Geneva : WTO Publications, 2011. – 251 p. – Access mode : www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2011_e.pdf.

12. USA economy: where to from here? – Access mode : usa-economy-in-2010.ua.ask.com.

13. What's Germany's secret? – Access mode : www.economist.com/blogs/freexchange/2010/07/recovery_1.

Надійшла до редколегії 20.03.12

УДК 304.5:339.543

Галина КУЛИК

Академія митної служби України

МИТНІ РИЗИКИ ТА РИЗИКИ В УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Розглядається сутність та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні системою Державної митної служби України, визначається специфіка системи ризиків, яку вони становлять.

Ключові слова: ризик, митний ризик, управління митною службою, управлінський ризик, ризик в управлінні системою митної служби, система ризиків.

Галина Кулик. Таможенные риски и риски в управлении системой Государственной таможенной службы Украины: сущность и соотношение

Рассматривается сущность и соотношение таможенных рисков и рисков в управлении системой Государственной таможенной службы Украины, определяется специфика системы рисков, которую они составляют.

Ключевые слова: риск, таможенный риск, управление таможенной службой,

© Кулик Г. Ю., 2012

управленческий риск, риск в управлении системой таможенной службы, система рисков.

Galyna Kulyk. Customs risks and risks of management of Ukraine State customs service system: the essence and relation

The essence and relation of customs risks and risks of management of Ukraine State customs service system and specificity of system of risks, which they form are considered.

Key words: risk, customs risk, management of Customs service, management risk, risk of management of Customs service system, system of risks.

Згідно з Митним кодексом України митна справа є складовою зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України. Відповідно ризики, з якими стикається митна служба України, тісно пов'язані з ризиками зовнішньоекономічної діяльності. Водночас для забезпечення ефективної реалізації митної справи здійснюється управлінський вплив на всі елементи системи митної служби, у процесі якого також можуть виникати ризики, що перешкоджають досягненню її цілей. Тому управління митною справою має здійснюватися з урахуванням усієї сукупності ризиків, притаманних цій сфері. З огляду на це необхідно визначити сутність та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні системою митної служби.

Ризикам зовнішньоекономічної діяльності та їх наслідкам присвячені роботи В. Вітлінського, О. Гребельника, А. Кредісова, А. Старостіної, В. Кравченка та ін. Ризики, притаманні митній діяльності, досліджували вітчизняні теоретики та практики митної справи В. Науменко, С. Терещенко, П. Пісной, П. Пашко та ін.

Грунтовна робота в напрямі дослідження митних ризиків була проведена російськими фахівцями В. Альохіним, П. Афоніним, А. Бойко, С. Гамідуллаєвим, О. Калініною, О. Каульбарсом, О. Морозовою, І. Соловійовою та ін. Проте, незважаючи на значний внесок дослідників, єдиного розуміння сутності та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні системою митної служби на сьогодні немає, що впливає на ефективність митної справи в цілому та управління в митній службі зокрема.

Метою даної статті є визначення сутності та співвідношення митних ризиків та ризиків в управлінні системою митної служби.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є однією зі сфер, що найбільше підлягають впливу ризиків. Це зумовлено тим, що в даній сфері економічної діяльності відбувається складний процес руху коштів, товарних, матеріальних цінностей та інформаційних потоків [2, с. 155].

С. Терещенко розглядає ризик ЗЕД як можливість зниження розрахункової прибутковості від проведення зовнішньоторговельної операції, отримання нульового прибутку або в найгіршому разі – збитку [12, с. 1]. У той самий час автор зазначає, що в сукупності ризиків ЗЕД можна виокремити ряд ризиків для держави, суб'єкта ЗЕД та митних органів [11, с. 1]. Така диференціація дозволяє виявляти джерела походження ризиків та визначення шляхів їх подолання. Відповідно ризики ЗЕД тісно пов'язані з митними ризиками.

Проведений вітчизняними дослідниками аналіз дозволив виявити

ряд міжнародних нормативних документів у галузі митної справи, в яких закріплено поняття «ризик» стосовно митної справи:

1) «Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур» (прийнята 18 травня 1973 р. в Кіото, набрала чинності 25 вересня 1974 р.);

2) «Митний кодекс співтовариства (модернізований митний кодекс)» (установлений регламентом ЄС № 450/2008 Європейського парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р.);

3) «Митний кодекс митного союзу» (відповідно до рішення Міждержавної ради ЄвроАзЕС від 27 листопада 2009 р. (м. Мінськ) набрав чинності 1 липня 2010 р.) [10, с. 27].

Хронологічно перший у цьому ряду документ – Кіотська конвенція (розділ 6 «Митний контроль») визначає ризик як потенційне недотримання митного законодавства. У результаті імплементації зазначених міжнародних норм до національного законодавства подібне визначення ризику можна знайти в таких документах:

– «Митному кодексі митного союзу» (п. 8 ст. 127 глава 18 «Система управління ризиками»), у якому ризик визначається як ступінь імовірності недотримання митного законодавства митного союзу та (або) законодавства держав-членів митного союзу;

– Концепції системи управління ризиками в митній службі Російської Федерації, затвердженій наказом Державного митного комітету Росії, за якою ризик – це імовірність недотримання митного законодавства Російської Федерації;

– Положенні про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю, затвердженого наказом Державної митної служби України, де ризик визначається як імовірність недодержання законодавства України з питань митної справи;

– Митному кодексі Республіки Казахстан, за яким ризик – ступінь імовірності недотримання митного законодавства Республіки Казахстан, що може призвести до збитків для держави.

Більш детальним є визначення ризику, яке розкриває його умови та наслідки, прийняте в Європейському Союзі та закріплене в Модернізованому митному кодексі. Відповідно до цього документа (п. 7 ст. 4 Митного кодексу співтовариства): «ризик – імовірність настання події, яка може виникнути під час ввезення, вивезення, транзиту або кінцевого використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства і країнами або територіями за межами цієї території, а також під час присутності товарів, що не мають статусу товарів Співтовариства, що можуть мати один з наступних наслідків:

а) перешкода правильному застосуванню заходів Співтовариства або державних заходів;

б) порушення фінансових інтересів Співтовариства і його держав-членів;

в) виникнення загрози безпеці та надійності Співтовариства і його

мешканцям, здоров'ю людей, тварин або рослин, екології або споживачам» [7].

Що стосується наукового вжитку, то у вітчизняних та російських дослідженнях ризик недотримання митного законодавства отримав назву митного ризику. Так, О. Каульбарс пов'язує митний ризик передусім з можливими порушеннями митного законодавства в процесі митного контролю під час випуску товарів (а також податкового, валютного або іншого законодавства у сфері митної справи) [3]. При цьому автор наголошує, що несприятливими наслідками митних ризиків є випуск партії товарів за наявності порушень законодавства (при цьому збиток завдається державі) або необґрунтована затримка товарів (у цьому випадку втрати несуть підприємці). Загальний збиток від несприятливих наслідків, що є сумою втрат підприємців і держави, може бути виражений у грошовій формі: для держави – недонадходження до бюджету митних платежів через недостовірне декларування товарів, необґрунтоване повернення ПДВ учасникам ЗЕД, втрати вітчизняних виробників через заниження цін на імпорتنі товари; для імпортерів і експортерів – витрати в результаті псування товарів і збільшення строку їх реалізації.

Подібною думкою дотримується і О. Морозова, поділяючи митні ризики на два види:

– митний ризик державного управління – ймовірність настання небажаних подій, що виникають у процесі митного регулювання зовнішньої торгівлі і спричиняють втрати. Негативні наслідки подібною ризиковою ситуації різною мірою шкодять національним економічним інтересам держави та суспільства;

– митний ризик підприємницької діяльності – ймовірність настання як сприятливих, так і небажаних подій, виникнення яких обумовлено законними та/або незаконними зовнішньоторговельними операціями, що призводять як до прибутку, так і до втрат [4, с. 71 – 72].

Розуміння необхідності диференціації наслідків митного ризику відображається в дослідженні І. Соловйової щодо оцінки наслідків порушення митного законодавства для суспільства, ділових кіл та репутації митних органів [8, с. 83]. Тобто, за логікою вищенаведених дослідників, митний ризик диференціюється за належністю до діяльності безпосередньо задіяних під час здійснення ЗЕД сторін – господарюючих суб'єктів і митних органів як суб'єктів державного управління в галузі митної справи – та за наявністю відповідних наслідків для їх інтересів.

Проте існує і звужене тлумачення митного ризику. Так, А. Бойко визначає митний ризик лише з позиції фіскальних наслідків для митної системи – як можливість неотримання / недоотримання митною системою належних до сплати митних платежів [1, с. 26].

П. Пашко пропонує дещо відмінне бачення поняття митного ризику: митний ризик – це кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки чи ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози з

погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди. При цьому ймовірність реалізації загрози повинна збалансовано розраховуватися на підставі комплексної оцінки показників ймовірності реалізації конкретної загрози як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі [5, с. 47].

Таке саме бачення митного ризику закріплене в «Порядку розроблення профілів ризику» (затверджений наказом Держмитслужби України від 22 грудня 2010 р.), у якому визначені поняття, що розкривають мету та зміст використання системи аналізу та управління ризиками в митній службі України. Зокрема, митний ризик визначається як кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди [6].

Під митною шкодою розуміють оцінені наслідки дійсних, фактичних або можливих економічних і соціальних втрат, що виникають у результаті митних викликів у галузі митної справи та можуть мати як вартісну, так і загальну ситуаційну експертну оцінку втрат, збитку, проведених заходів або робіт з ліквідації небажаних негативних наслідків та додаткових витрат для їх попередження тощо.

На наш погляд, зазначений підхід, будучи цілком припустимим у зазначеному контексті, є дещо ускладненим для концептуального аналізу, оскільки потребує тлумачення цілого ряду додаткових понять, таких як «митний виклик», «митна загроза», «митна шкода». Тому вважаємо більш продуктивним у межах концептуального аналізу виходити з визначення митного ризику як недотримання митного законодавства, що завдає шкоди інтересам держави та суспільства, захист яких і є головним завданням митних служб.

Цілком очевидно, що подолання митних ризиків значною мірою залежить від характеру управління митною службою. Ю. Кунєв виділяє такі аспекти системи управління митною службою [13, с. 30 – 31]:

- 1) зовнішнє управління митною службою органами державної влади або їх посадовими особами, яким підпорядкована митна служба;
- 2) управління суспільними процесами з боку самої митної служби (об'єктом є суспільні відносини у сфері здійснення митної справи);
- 3) внутрішнє управління системою митної служби, спрямоване на забезпечення її функціонування.

В аспекті зовнішнього управління митна служба є об'єктом державного управління, тому впливати на ризики, що виникають у процесі спрямованого на неї управлінського впливу, вона не може.

Відповідно до завдання нашого дослідження нас цікавить передусім другий і третій аспекти управлінської діяльності митної служби, у ході якої вона є суб'єктом державного управління в галузі митної справи та стикається з притаманними їй управлінськими ризиками. При цьому під управлінським ризиком розуміють управлінську діяльність в умовах невизначеності, коли

причинно-наслідковий результат не дозволяє прийняти оптимальне рішення щодо досягнення поставленої цілі [14, с. 70]. У ході управління суспільними відносинами у сфері здійснення митної справи (2-й аспект) виникають, власне, митні ризики. При внутрішньому управлінні (3-й аспект) – ризики в управлінні системою митної служби.

У даному контексті слід також звернути увагу на те, що представлений Всесвітньою митною організацією у червні 2011 р. «Компендіум ризик-менеджменту» [15] розглядає ризик як вплив невизначеності на цілі (відповідно до міжнародного стандарту ризик-менеджменту ISO 31000), тобто розкриває головну спрямованість управлінської діяльності – досягнення мети. При цьому необхідно враховувати ієрархію цілей митної служби відповідно до вищезазначених аспектів системи її управління (рисунок).

Такої самої позиції дотримуються і вітчизняні дослідники, які у сфері управління митною службою під ризиками розуміють імовірність настання обставин, які можуть негативно вплинути на виконання поставлених митним установам завдань, а саме – належне застосування митними установами правових актів, що підлягають виконанню [13, с. 200]. Дане визначення, на наш погляд, дещо звужує розуміння ризику в управлінні митною службою суто правовою сферою.

Управлінський аспект ризиків у митній службі розкриває і С. Терещенко, наголошуючи на тому, що тлумачення категорії «ризик»

у контексті управління митною справою повинно враховувати, зокрема, особливості організаційної структури окремого суб'єкта управління (митного органу) та митної системи в цілому, при цьому повинні також бути враховані особливості здійснення митної справи, яка є об'єктом управління [9, с. 68 – 71]. Проте автор враховує лише один вектор управлінської діяльності митної служби – управління митною справою, хоча й звертає увагу на необхідність врахування управлінської діяльності суб'єкта управління (митного органу та митної системи в цілому).

Під час організації управлінської діяльності необхідно вирішити два основних завдання: організація внутрішньої діяльності управлінського органу – суб'єкта управління і організація зовнішньої діяльності органу щодо керівництва об'єктами управління. Вирішення першого завдання фактично підпорядковане вирішенню другого [14, с. 31]. Тобто управління системою митної служби має бути спрямоване перш за все на забезпечення ефективного управління митною справою. При цьому слід урахувати, що взаємозв'язок цих завдань означає і взаємодію ризиків, які виникають у даному контексті. Тобто ризик в управлінні системою митної служби може стати ризиком для ефективного здійснення митної справи, тобто митним ризиком, а митний ризик (порушення митного законодавства) призвести до ризиків в управлінні системою митної служби.

З огляду на вищесказане вважаємо за можливе визначити ризик в управлінні системою митної служби як небезпеку настання негативних наслідків для забезпечення функціонування системи митної служби, що виникає в результаті взаємодії зовнішніх і внутрішніх стосовно митної служби чинників. Водночас вважаємо, що митні ризики та ризики в управлінні системою митної служби слід розглядати як систему ризиків. Специфіка даної системи ризиків полягає у їх:

- подвійній природі – зумовленості невизначеністю зовнішньоекономічної та управлінської (в особі митних органів) діяльності;
- поліказуальності ризиків і як наслідок – їх поліаспектності;
- динамічності, що зумовлюється передусім мінливістю міжнародного економічного середовища;
- впливі на діалектичне завдання митної служби – підтримання балансу між контролем та сприянням;
- впливі на інтереси всіх зацікавлених сторін: держави, суспільства, суб'єктів ЗЕД та працівників митних органів.

Управління в митній службі має складний характер: воно спрямоване на митну справу та на власну систему. У результаті цього ризики, з якими стикається митна служба, поділяються на митні ризики та ризики в управлінні системою митної служби. Митний ризик – це недотримання митного законодавства, що завдає шкоди інтересам держави та суспільства, захист яких є головним завданням митної служби. Ризик в управлінні системою митної служби пропонуємо визначати як небезпеку настання негативних наслідків для забезпечення функціонування

системи митної служби, що виникає в результаті взаємодії зовнішніх і внутрішніх стосовно митної служби чинників.

Таким чином, митні ризики та ризики в управлінні системою митної служби становлять систему ризиків, подальше ґрунтовне дослідження якої дозволить застосувати адекватні заходи впливу на неї та підвищити ефективність митної діяльності.

Список використаних джерел

1. **Бойко А. П.** Совершенствование управления таможенным контролем с учетом факторов риска : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Бойко Анна Петровна. – М., 2008. – 151 с.
2. **Вітлінський В.** Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : навч. посіб. / В. Вітлінський, Л. Маханець. – К. : КНЕУ, 2008. – 432 с.
3. **Каульбарс А. А.** Разработка эконометрической модели прогнозирования рисков недостоверного декларирования товаров : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.13 / Каульбарс А. А. – М., 2007. – 23 с.
4. **Морозова О. А.** Развитие методического обеспечения системы управления таможенными рисками : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Морозова Оксана Анатольевна. – М., 2007. – 197 с.
5. **Пашко П. В.** Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) : монографія / П. В. Пашко. – О. : Пласке, 2009. – 628 с.
6. **Про затвердження** Порядку розроблення профілів ризику : наказ Державної митної служби України від 22 груд. 2010 р. № 1514. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
7. **Регламент (ЄС) № 450/2008** Європейського парламенту і Ради від 23 квітня 2008 року про встановлення Митного кодексу Співтовариства (Модернізованого Митного кодексу). – Режим доступу : europa.europa.eu.
8. **Соловьева И. В.** Статистические методы оценки в системе управления таможенными рисками (на примере Южного таможенного управления) : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 / Соловьева И. В. – Ростов н/Д., 2008. – 26 с.
9. **Терещенко С. С.** Концептуальні основи ризик-менеджменту в галузі митної справи / С. Терещенко // Митний брокер. – 2010. – № 5. – С. 55 – 86.
10. **Терещенко С. С.** Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур / С. Терещенко, С. Галько // Митна безпека. Сер. «Право». – 2010. – № 2. – С. 26 – 35.
11. **Терещенко С. С.** Ризики митних режимів / С. С. Терещенко. – Режим доступу : ubc.org.ua/sites/ubk2000/upload/files_colection/Statyi/Piski_custom.doc.
12. **Терещенко С. С.** Ризики ЗЕД / С. С. Терещенко. – Режим доступу : ubc.org.ua/sites/ubk2000/upload/files_colection/Statyi/Piski_VED.doc.
13. **Управління** в митній службі / за заг. ред. Ю. Д. Кунева. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 408 с.
14. **Черкасов В. В.** Проблемы риска в управленческой деятельности / В. В. Черкасов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1999. – 288 с.
15. **Risk Management Compendium.** – Access mode : www.wcoomd.org/files/1. Public files/PDFandDocuments/Procedures and Facilitation_2/RMC_en/Common part.pdf.

Надійшла до редколегії 20.03.12

УДК 351:338

Володимир КОВАЛЕНКО

Національна академія державного управління
при Президентові України

Харківський регіональний інститут державного управління

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Визначаються напрями вдосконалення механізмів державного управління розвитком земельних відносин в Україні.

Ключові слова: земельні відносини, розвиток земельних відносин, ринок землі, механізми державного управління.

Владимир Коваленко. Усовершенствование механизмов государственного управления развитием земельных отношений в Украине

Определяются направления усовершенствования механизмов государственного управления развитием земельных отношений в Украине.

Ключевые слова: земельные отношения, развитие земельных отношений, рынок земли, механизмы государственного управления.

Volodymyr Kovalenko. Improving the mechanisms of state control development of land relations in Ukraine

The ways of improving the mechanisms of state control development of land relations in Ukraine are identified.

Key words: land relations, the development of land relations, land market, the mechanisms of governance.

Україна вийшла на завершальний етап земельної реформи, суть якого полягає в уведенні земель сільськогосподарського призначення в економічний оборот і законодавчому врегулюванні ринку землі. Це має забезпечити вирішення ряду правових, економічних, соціальних та екологічних проблем, головними з яких є недопущення обезземелення селян, усунення зі сфери земельних відносин недобросовісних схем і махінацій, обмеження концентрації землі у приватній власності та в господарському обороті на основі оренди, зупинення монополізації агрохолдингів, захист здорової конкуренції і створення сприятливих умов для господарювання на селі середніх підприємств і малих господарств [6].

Держави світу останнім часом в економічній сфері і у сфері управління земельними відносинами та ресурсами виконують нові функції, тому ситуація в Україні, коли державне управління поетапно витісняється із даних галузей економіки та звужуються його функції, не відповідає сучасним світовим тенденціям [4]. Ситуація ускладнюється ще й тим, що в Україні досі не існує комплексної програми подальшого розвитку земельних відносин у державі, здійснення першочергових заходів із

© Коваленко В. М., 2012